

Michal Reiman

100 dní Miloše Jakeše

Výsledky minulého zasedání ÚV KSČ jsou dobrou příležitostí, aby se zhodnotilo, jakou podobu vtiskl Miloš Jakeš československé politice za tu krátkou dobu, co vykonává funkci generálního tajemníka ÚV KSČ.

* * *

Odstoupení Gustáva Husáka z mocensky nejdůležitější funkce ve státě završilo další etapu zápasu o podobu postnormalizační politiky, který probíhal uvnitř vedení KSČ. První, v níž byl ještě hlavním protagonistou Husák, skončila po dlouhém váhání a přešlapování rozhodnutím, že československé vedení podpoří Gorbačovovu „perestrojku“. V dalším vývoji pak šlo o podobu československé přestavby.

Již předem bylo jasné, že nepůjde o radikální společenskou a hospodářskou reformu. V Československu nebyly a nejsou síly, které by jí byly schopny prosadit a uskutečnit. Reformisté uvnitř KSČ byli hned na počátku sedmdesátých let vypuzeni ze všech jen trochu významnějších pozic, noví reformisté se uvnitř vládnoucí strany teprve prosazují a svádějí své první zápasy o místa v mocenských strukturách. Společnost sama, i když se už probouzí z normalizační letargie, a i když některé nezávislé aktivity už nelze přehlížet (Charta 77, hnutí náboženské obrody), dosud nemůže přímo ovlivňovat průběh událostí.

A však normalizační politiku, která realizovala politické cíle vojenské intervence z 21. 8. 1968, z nichž hlavním bylo zastavení reformního procesu Pražského jara a prosazení Brežněvova konceptu reálného socialismu, provádělo Husákově vedení jako celek. Negativistická politika, řídicí se zásadou „kdo nejde s námi, jde proti nám“, mu znemožnila, aby si někdy získala aktivní podporu významných společenských sil. Proto bylo mocensky odkázáno především na podporu sovětského vedení.

Z tohoto důvodu každá varianta československé přestavby musela především respektovat sovětské zájmy a musela být formulována tak, aby zajistila jejich tvůrcům podporu sovětského vedení. To má v Československu především zájem na zachování klidu a politické stability. Nechce, aby mu případný jím nekontrolovaný společenský pohyb v Československu komplikoval i beztak složitou domácí situaci. Dnes stačí, že Československo podporuje „perestrojku“ a konkrétní podoba československé přestavby pro ně není rozhodující.

Postupně vykrystalizovaly dvě základní varianty dalšího postupu. První můžeme snad označit za pragmatickou koncepci umírněné reformy. Vycházela z Gorbačovova pojetí demokratizace jako nutné podmínky pro úspěch přestavby, a proto počítala s jistým uvolněním rigidní normalizační politiky. V širším proudu informací (československé období „glasnost“), v otevřenější kulturní politice a v poměrně značně decentralizaci rozhodovacích pravomocí v ekonomice se viděla příležitost, jak vystoupit z izolace a postupně získat politickou podporu alespoň některých vrstev pro politiku KSČ.

Druhá, v zásadě konzervativní koncepce, se opírala

o předpoklad, že sovětská přestavba je se svými hesly o jednotě demokracie a socialismu, o „glasnosti“ atd. sice nutná, neboť jinak by v SSSR propukla otevřená krize, ale její radikální prvky jsou jen dočasnými instrumenty pro uvolnění napětí a pro získání podpory veřejnosti. Sovětskou hospodářskou reformu viděli stoupení této koncepce v souladu s převažující sovětskou praxí jen jako soubor změn, které mají zlepšit fungování ekonomiky, a nic víc. Poučení zkušenostmi z „obrodného procesu“ roku 1968 jsou přesvědčeni, že v zásadě je nutné zachovat status quo, že jakékoli pootevření dveří i značně krotkým reformám nutně povede k tomu, že uvnitř československé společnosti budou postupně narůstat požadavky na další a další reformy a že konzervativní politikové při takovém vývoji nutně přijdou o své mocenské postavení. Proto počítají s takovými úpravami ve fungování systému, které aspoň dočasně uvolní tlaky na podstatné reformy, oživené vývojem v SSSR, a udrží životní standard jako nezbytnou podmínku pro alespoň pasivní konsensus obyvatelstva.

Není nezajímavé, kdo podporoval jednotlivé varianty. První vypracovali pragmaticky orientovaní členové Husákově vedení (klíčovou osobou je mezi nimi premiér Štrougal), kteří věděli, že ekonomická reforma se značně opozdila a že zdaleka nestačí jen kosmetické úpravy. Reformem se nebojí, protože většina z nich se podílela na reformách šedesátých let a s konzervativci se spojili z těch či oněch důvodů až po úspěchu vojenské intervence. Při přípravě reformem seskupili kolem sebe v pracovních komisích řadu mladších odborníků, jejichž rozbor situace i návrhy na nutná opatření byly mnohdy pozoruhodné.

Profilující skupinu mezi zastánci druhého přístupu tvoří lidé (A. Indra, M. Jakeš, V. Bilák, K. Hoffman a další), kteří byli protireformně orientováni už v roce 1968. Tehdy si přáli a vítali vojenskou intervenci, v jejímž průběhu se dokonce podíleli na nezdáreném pokusu o ustavení tzv. dělnicko-rolnické vlády, která měla nahradit Dubčekovo vedení. Vycházejí z ideologie reálného socialismu, vyznávající a konzervující nehybnost řádu a věcí. Reformy spojené s autonomním společenským pohybem zásadně odmítají, o změnách uvažují jen tehdy, když pokračování v dosavadní politice ohrožuje stabilitu jejich moci. Mocenskou základnu mají ve stranickém aparátu, v němž si postupně vychovali následovníky ze „svazáků“, kteří po roce 1969 založili svou politickou kariéru na aktivní podpoře normalizační politiky.

G. Husák, kterému v té době už bylo 75 let, se dlouho snažil o kompromis mezi oběma skupinami. Když se ukázalo, že není možný, vyklidil svou mocenskou pozici.

* * *

Prosadila se konzervativní varianta. Stalo se tak předně proto, že ji podporovaly ty síly v sovětském vedení, které v dané chvíli formulovaly politiku vůči socialistickým zemím a kterým bylo proti myslí v Československu experimentovat s přestavbou. Z druhé, konzervativní síly měly lepší postavení v centru moci, jimž je aparát KSČ. Za třetí, prokázaly ve vnitrostranických zápasech větší zdatnost, rozhodnost a obratnost.

Právě dva posledně jmenované faktory rozhodly o tom, že se Miloš Jakeš stal generálním tajemníkem KSČ. Jeho politický profil lze snad nejlépe charakte-

rizovat jako reálně socialistický konzervativismus. Dubčekova reformní politika mu zajistila postup ve stranické hierarchii (v roce 1968 se stal předsedou ústřední kontrolní a revizní komise KSČ). Potom aktivně podporoval Brežněvovu srpnovou intervenci i normalizační politiku, v níž jako předseda ÚKRRK měl klíčovou úlohu v odstraňování stoupců reformem z KSČ i ze státního aparátu. Od roku 1977 prosazoval jako tajemník ÚV KSČ pro zemědělství a jako tajemník odpovědný za ekonomiku právě tu hospodářskou politiku, která zavedla zemi do krize. Dlouho byl proti jakýmkoli reformám.

Přesto je Jakešovým údělem provádět československou přestavbu. Je v paradoxní, vnitřně rozporné situaci: reformy jsou mu cizí, ale jako reálný politik ví, že to bez nich nejde. Zároveň ho asi láká představa, že by se mohl zapsat do dějin jako československý Gorbacov. Z posledních projevů a z výsledné podoby návrhů na přestavbu hospodářského mechanismu lze soudit na to, jak se s tímto dilematem vyrovnává. Z návrhů na velmi umírněnou hospodářskou reformu zbylo jen torzo. Prakticky jde jen o přesun některých pravomocí z centra na podniky, o reorganizaci ministerstev a podniků a o změnu soustavy ukazatelů, které řídí činnost podniků. K zásadním změnám nedochází: základní dispoziční oprávnění k celospolečenskému kapitálu si nadále ponechávají ve svých rukou orgány KSČ. Rozhodující výkoná pravomoc nad podnikovou sférou zůstává reorganizovaným hospodářským ministerstvům. Z voleb do „samosprávných“ orgánů a ředitelů a podniků se vytratil jakýkoli demokratizační náboj tím, že kandidáty na tyto funkce nelze navrhnout bez projednání a souhlasu příslušných orgánů KSČ.

Když Miloš Jakeš mluví o demokratizaci, mluví ve skutečnosti o něčem jiném. Demokratizace státu, v němž si udržuje mocenský monopol jedna politická strana, musí být procesem, v němž se tato strana začne stále více dělit o moc s občany (demokratickým bude takový stát až tehdy, když se monopol moci jedné strany zcela rozplyne).

Demokratizaci však nenahradí výzvy k zlepšení fungování národních výborů a organizací Národní fronty — po těch se bezvýsledně volá už desítky let. Nepomůže ani zřízení podnikové samosprávy zbavené práva o čemkoli podstatném rozhodovat. Nikoho jistě nenadchne ani taková úprava volebního systému, kdy voliči budou mít možnost si vybírat mezi více kandidáty jedné strany a jejich politických soupeřů (a nikoli mezi kandidáty agitujícími pro různé alternativy řešení společenských problémů).

Skutečná demokratizační opatření nejsou na obzoru. Například nové usnesení o kádrové práci nepředpokládá odstranění kádrového stropu pro nestraníky, uvolnění politických bariér omezujících jejich přístup k vedoucím místům na všech stupních hospodářského a státního aparátu, k tvůrčí práci ve vědě, kultuře a školství. Československá varianta „glasnosti“, zlepšení veřejné informovanosti se omezila jen na publikaci zpráv ze zasedání předsednictva ÚV KSČ a federálních a národních vlád, trvá však kontrola toku informací, cenzurní omezení vědy a kultury, zákaz svobodných diskusí o starší i nedávné historii atd.

To samozřejmě není náhodné. Nepředpokládá-li se provedení zásadní hospodářské reformy, pak není potřeba demokratizačními opatřeními přesvědčovat lidi, že už se nemusí bát. Že má smysl aktivně vstoupit

do zápasu s dědictvím minulosti. Z hlediska prosazené konzervativní koncepce stačí pasivní konsensus občanů: nežádá se, aby lidé režim milovali, ale trvá se na tom, aby proti němu nic nedělali. Budou-li požádáni (např. ve volbách), mají pro režim zvednout ruku.

Podstatné pro Jakešovo vedení je, jak takový konsensus udržet. Jakeš a spol. jsou přesvědčeni, že změny ve způsobu fungování hospodářského mechanismu zastaví pokles výkonnosti československé ekonomiky a udrží životní úroveň na dnešní úrovni, která zaručuje, že v zemi nedojde k sociální krizi. Dál si jej chce zajistit řadou populárních opatření, která, pokud se realizují, by situaci lidí v lecčems zlepšila, ale nedotýkala by se podstatných stránek systému. Do podzimu, jak slíbil před svým odchodem už G. Husák, budou zvýšeny penze a příspěvek v mateřství, prodloužena placená mateřská dovolená. Má se zredukovat rozbujelá administrativa, a to i v aparátu KSČ. Následuje celá série reálných i méně reálných slibů. Všem se slibuje, že bude zlepšeno zásobování. Nemocným se má zajistit dovoz léků a těm, kteří se bojí AIDSu, bude zvýšena výroba jednorázových injekčních stříkaček. Turistům mají být ulehčeny formality při cestách do zahraničí, motoristé mají být potěšeni redukcí povinných technických prohlídek jejich vozidel. Dokonce babičkám se má ulehčit: když jim dojde uhlí, nebudou muset běhat od čerta k ďáblu, aby dostaly potvrzení, že je nemají, ale bude se jim věřit, když to řeknou samy.

Nové vedení samozřejmě nespolehá na to, že tato opatření zaručí společenský mír a odstraní veškerou nespokojenost. Akce bezpečnosti, které v průběhu několika dnů přivedly vniveč Husákovu dlouholeté úsilí, aby Československo ztratilo punc země blahoslavené A nežky České, tvrdé rozehnaní pokojné demonstrace katolíků v Bratislavě a další podobné akce jsou promyšleným signálem nového vedení, který má sdělit občanům, že má v úmyslu rozhodně zasahovat proti každé opoziční aktivitě.

* * *

Pokud se věci budou vyvíjet tak, jak si to dnešní vedení představuje, pak sice budeme v příštích měsících svědky mnoha změn — například v soustavě řízení ekonomiky, v obsazení nižších, vysokých i hodně vysokých funkcí, ale zároveň se v Československu nic podstatného nezmění.

Hospodářská reforma, která není reformou, ale jen dalším, trochu vylepšeným souborem opatření, nijak nezmění fungování hospodářského mechanismu a nemůže být proto nástrojem k překonání dlouhodobé hospodářské stagnace. Totéž platí pro zákon o podniku a o družstvech. Zázračným lékem na neduhy ekonomiky nebude ani snížení počtu ministerstev a jejich úředníků. Je známo, že byrokraté jsou produktem systému (a nikoli naopak) a že všechny dosavadní pokusy se stejnou léčbou vždy rychle zkrachovaly (viz např. akce 77 000 lidí do výroby v padesátých letech). A pokud jde o sliby, že na trhu bude více nedostatkového zboží a že se provede řada sociálních opatření, pak za daného stavu ekonomiky je lze splnit jen tak, že se buď ještě více omezí prostředky vkládané do modernizace ekonomiky (nutné vklady do budoucnosti se tedy proji), nebo že se zboží doveze na úvěr (opět se

zadlužíme), nebo se dá do oběhu více peněz (roztočí se inflační spirála).

Totéž, jak jsme si ukázali, platí i pro „demokratizaci“. Lidé v Československu nejsou naivní a po zkušenostech minulých desetiletí jsou víc než skeptičtí. Slova jim nestačí. Přesvědčit je mohou jen skutečné činy.

Někteří lidé soudí, že pro dnešní vedení je dosažitelný postup jen přípravou na další kroky v procesu přestavby. Tato představa však není dostatečně podložena. Pro ni mluví alespoň tři argumenty:

Zaprvé, ekonomika nutně potřebuje reformu, nemá-li se v dohledné budoucnosti zhroutit. Každý další odklad je pro ni zhoubný.

Za druhé, současné vedení je vedením značně konzervativním a samo nikdy reformní program nezformuluje.

Za třetí, pokud by připustilo, aby takový program zformulovali jiní, nebude ve svém dnešním složení schopno řídit reformní proces.

Třetí bod si zasluhuje hlubší objasnění.

První vystoupení Miloše Jakeše přenášena rozhlasem a televizí byla pro veřejnost šokem. I ti, kteří se pamatovali na projevy A. Novotného, byli zaraženi tím, že nemá elementární kulturu projevu, že neumí sdělit posluchačům své myšlenky a že s nimi nedokáže navázat kontakt. Mnozí si kladli otázku, jak vůbec mohl M. Jakeš svou funkci získat.

Odpověď dalo poslední zasedání ÚV KSČ. Jakeš ukázal, v čem je jeho síla. Výborně ovládá pravidla hry o mocenské pozice, která platí v komunistické straně. Je zřejmé, že umí čekat na svou příležitost, že se nepouští předem do sporu, když nemůže uspět. Zároveň ale umí vystihnout a využít vhodnou chvíli. Není — na rozdíl od G. Husáka — „osamělým běžcem“; má kolem sebe spojence, lidí se shodnými zájmy.

To zvláště názorně ukázala usnesení ÚV KSČ zejména v těch bodech, kde se hovoří o omezení počtu funkčních období funkcionářů KSČ i státu a o kádrových změnách.

V omezení počtu funkčních období na dvě má Jakeš nástroj, který může použít pro odsun kohokoli z jakékoli funkce: prakticky všichni členové dnešního vedení jsou na svých místech od roku 1969, zatímco on sám do své nové funkce teprve nastoupil. Ukázal však zároveň, že s tímto nástrojem zachází zatím obezřetně. Odešlo sice několik z těch, co nepatří do jeho nejbližšího politického kruhu a místo nich přišli „jeho“ lidé. Vyvaroval se však roztržky s umírněnými reformátory, protože ví, že taková roztržka by mu víc uškodila než prospěla, protože by hluboce rozštěpila KSČ a oslabilila pozice jeho vedení v očích veřejnosti.

Ale jestliže je Miloš Jakeš mistr vnitrostranické politiky, pak není typem politika přestavby. Reforma se zpravidla provádí na úvěr — nejdříve musí lidé něco obětovat, aby jim to budoucnost vynahradila *).

V údce, který má společnost provést obtížným obdobím, musí mít charisma: musí být obdařen schopností přesvědčit veřejnost, že víc, co chce, že ví, jak toho dosáhnout, že je mu možné důvěřovat. M. Jakeš tento dar nemá. To je jeho osobní slabina, proto se nemůže stát, jak by si možná přál, československým Gorbačovem.

Pro všechny tyto důvody i osobní vlastnosti Miloše Jakeše a jeho kolegů je nové vedení nutně vedením přechodným. To, co ve skutečnosti udělat může, je příprava podmínek pro přechod k podstatnějším refor-

mám: tím, že prokáže neúčinnost a nemožnost konzervativních přístupů, vycházejících ze zásad normalizační politiky.

Délka přechodného období bude záviset na mnoha faktorech, vnějších i vnitřních, především na postupu přestavby v SSSR, na jeho stanovisku k srpnové intervenci i k Pražskému jaru, na stavu československé ekonomiky, na rychlosti, s jakou se českoslovenští občané začnou znovu angažovat ve veřejném životě, na politice současného vedení i na počínání Miloše Jakeše osobně. To se ostatně ukáže už v příštích týdnech a měsících.

Duben 1988

*) Reforma z roku 1968 byla z tohoto hlediska atypická, protože byla vyvolána národnostní a politickou krizí, zatímco ekonomika byla po krizi let 1962-64 na vzestupu. Proto se nejen nemusela snižovat životní úroveň, ale byly dokonce prostředky pro její zvyšování.

O Pražském jaru 1968 v Oslu

Na mnoha místech v Evropě se v souvislosti s 20. výročí Pražského jara diskutuje o tehdejším československém reformním vývoji, o následcích jeho potlačení sovětskou vojenskou intervencí i o vztahu tehdejšího československého reformismu k současné politice Michaila Gorbačova v SSSR. V oficiální Praze se tento trvalý zájem o Pražské jaro dál pokládá za „nepřátelský“, avšak umlčet jej nelze — argumenty se nedostávají a zlostné pomluvy neúčinkují.

Norský „Výbor solidarity s Československem“, jemuž předsedá předseda norského parlamentu a přední sociálnědemokratický političtí, Reiulf Steen, uspořádal 26.-27. května 1988 seminář „Východní Evropa za Gorbačova — od Pražského jara 68 k Perestrojce 88“ v Oslu; zúčastnili se jej nejen Norové, ale i Švédové, Dáni, Finové a Islandané. O problematice dané tématem tam referovali Zdeněk Mlynář, Jiří Pelikán, Jiří Kosta, Zdeněk Hejzlar, Lena Jonson a Martin Saeter, a z Prahy zaslal příspěvek prof. Jiří Hájek. Také v Norsku se v souvislosti se seminářem mnoho psalo a mluvilo o československé minulosti i přítomnosti.

Katalánská cena pro Zdeňka Mlynáře

Katalánská organizace španělské socialistické strany a organizace její mládeže a odborů udělila letošní cenu za významný příspěvek k rozvoji kritického socialistického myšlení Zdeňku Mlynářovi. V zastoupení Mlynáře převzala cenu na tisícovém shromáždění 6. května 1988 v Barceloně Lise Londonová. Ve svém vystoupení informovala nejen o práci Zdeňka Mlynáře, ale i o 20. výročí Pražského jara 1968, o situaci v současném Československu, o Chartě 77 a o významu Gorbačovovy perestrojky pro možné pozitivní změny v SSSR i v zemích východní Evropy. Španělští účastníci shromáždění vyslechli její projevy s mimořádným zájmem.

Hana Ponická

Hodina Bratislavy

25. 3. 1988

Na manifestáciu som nemienila ísť, okolo 17. hodiny v deň jej konania sa rozpršalo, náhliha som sa domov z mesta Hviezdoslavovým námestím k stanovištu autobusov pod most SNP. Tak som uvidela posledné prípravy k manifestácii, ktorá sa mala započat' o hodinu, to znamená o 18. hodine, a skončiť o 18,30. Pred kostolikom Notre Dame i pred Národným divadlom boli už zástupy, zrejme ja dro manifestáčného zhromaždenia, lebo údajne od kostolika mal sa pohnúť sprievod občanov katolíckeho vyznania na obchádzku námestím okolo parku so sochou básnika nad vodotryskom.

Na manifestáciu veriacich a ich priateľov sa očividne pripravovali aj strážcovia verejného poriadku, zaplnili chodníky i širšie priestranstvá medzi nimi : a nielen oni ! Kol dokola parku krúžili neustále v hustom zoradení ťažké nákladné vozidlá Dopravných podnikov mesta, Technických služieb, Verejnej bezpečnosti aj iných podnikov, zaplnili vozovku na všetky štyri strany tak, že ledva pomedzi ne tu i tam dako ešte prebehol, aby prešiel ta, kde zástup veriacich hustol v dav. Bol to bizarný obraz : ešte bolo ďaleko do zotmenia, ale už všetko bolo rozsvietené, a vody sa dosť študilo z nebies, ale vodu chrlili na dlažbu aj striekacie spravy vozidiel spod predných náprav.

Na stanovišti pod mostom Slovenského národného povstania bolo už tiež hotové zhromaždenie — ale z ľudí, čo na nástupištiach čakali na autobusy. Čakala som s nimi temer polhodinu i ja, šomrali všetci, čo za prevrat, prečo až toľko policajtov, vozidiel, striekačiek na nejaký nábožný sprievod veriacich ? Vraj ani mnohé vlaky dnes už do Bratislavy nedošli, a stredoškólakom v školách povedali, že ten, čo pôjde na manifestáciu, bude zo školy vylúčený, a vysokoškólakov už od štvrtku vyslali domov na víkendy — kto sa tu čoho už natoľko bojí ? Autobus nešiel nijaký ani z Petržalky ani do Petržalky, šomrali niektorí, že už ani Angeliku neuvidia, lebo chvíľu, presne o 18. hodine, začnú ju vysielat' v televízii. Videla som i ja, že pokým sa manifestačné zhromaždenie neskončí, ani autobusy nebudú, rozhodla som sa ako väčšina čakajúcich vrátiť sa, odkiaľ som prišla — na námestie.

* * *

Policajti a ich druhovia v civile sa ešte hustejšie než pred polhodinou rojili po chodníkoch, začali upozorňovať ľudí, zazerali na neposlušných, aj mne jeden sekol, — čo vraj nejdem domov. Ledva som sa zdržala, aby som neodsekla : — A ako ? Pre vašu parádu ani autobusy nechodia !

Mohutné, počas pomalej jazdy žmurkavo blikajúce ťažkotonážne vozidlá pestrých farieb, vyligotané od dažďa, jazdili ešte tesnejšie pri sebe ako pred polhodinou, jedno za druhým, jedno pri druhom stále dokoľička dokola, veru by už nik nebol medzi nimi prešiel k divadlu, usúdila som, že asi ani sprievod nebude mať kade ísť, na to spravili tú hustú veľkoprehliadku vozidiel. Chytil ma príslušník Verejnej bezpečnosti za rameno, práve keď som zabočiac z námestia do Strakovej ulice chcela vyjsť do prvého domu hore k rodine, že odtiaľ z balkóna všetko najlepšie uvidím. Do domu nepustili policajti ani stáleho obyvateľa bytu v dome, lebo nemal pri sebe legítimáciu, len tak z domu kamsi odbehol, prostovlasý a bez kabáta musel hľadať záchyľu pod inou strechou, zavreté všetko, už len „u fašistov“, ako nazýva naša mládež cukrárničku-kaviáreň v budove Zväzu protifašistických bojovníkov, sa svietilo. Mňa už nepustila policajtská paža nielenže do domu, ale ani späť na námestie, viedla ma krátkou priechodnou uličkou Strakovou k hornému ústiu priechodu, tam už kordón strážcov a vozidiel nepúšťal nikoho k námestiu, dala som sa im pososiť i ja mimo priestoru možného úniku — do staromestských uličiek. Ešte som prešla i celou Leningradskou ulicou, ale všade priechody zatarasené, na krížovatkách kordónmi, na uzamknutých bránach pred dvorovými priechodmi cez Leningradskú na námestie ešte aj reťazami. Po uličkách starého mesta nás chodilo dosť, okrem skupiniek veriacich, poznateľných podľa zvlášť disciplinovaného chovania a súdržnosti v skupinách, aj obyčajní chodci, prizerači.

Zastala som si k takej skupinke pred predajňou Luxus, pred nami na pár krokov stála pred budovou vydavateľstva Slovenský spisovateľ skupina príslušníkov VB so svojimi vozidlami, hneď pri nich pred bulharskou predajňou dve skupiny chlapcov a dievčat pod dáždňikmi, naľavo od policajnej zátarasy pri bohatých výkladoch slovenskej literatúry zhlukovali sa nepokojní, pokrikujúci mladší ľudia, na ktorých — nevedela som prečo — z oblokov činžovních domov vyzerajúci diváci pohoršlivo pokrikovali tiahle „fuj, fuj, fuj“. Vytušili, že sú to nejakí nahuckávači, rozplameňovači ? Chasa, podpieraajúca stĺpy a výklady budovy Slovenský spisovateľ, se upokojila, stíchla, už len raz zavolala „Nech žije Slovan“, a bol pokoj.

* * *

O 18. hodine presne zapálili si dve skupinky veriacich manifestujúcich dievčat i chlapcov pred nami (chrptom k bulharskej predajni) sviečky a niečo si nad nimi šepkali. Chránili si svetlo sviečok, krytí odhora všetci dáždňikmi, ešte i dlaňami. Od blízkeho námestia zaznel rozšírenou priechodnou ulicou k nám spev, a hneď nato húkanie, pískanie, šplachot a neviem čo ešte — kakovonickú ostrú z mes zvukov sme zrazu prestali vnímať pod náporom nového vtieravého zvuku : od Rolandovho námestíčka nad nami prenikavo zahúkal klaksón, prudko sa prirútil uzúňkou vozovkou pešej zóny Rybnej brány bachratý autobus, prudko zabrzdil pred nami, odskočili sme v poslednej chvíli k múrom. Z autobusu sa vyrojili v priehľadných prilbách,